

Анђелка Милојковић

САВРЕМЕНА БАЈКА ЗА ОДРАСЛЕ ДЕВОЈЦИЦЕ

„Додирнуо је нежно својим уснама Алисине влажне образе. У њеним очима блистала је љубав. Наслонила је главу на Џоново раме и погледала према небу осутом треперавим звездама. Све невоље су прошле. Срећна будућност је блистала пред њима”. И, наравно, пред читатељком која, такође овлажених очију, али са осмехом на уснама, затвара задњу страницу ружичасте свеске. Тренутак-два још ће у мислима пратити Алисин пут до среће, а онда ће, с уздахом, погледати на сат, и вратити се свакодневници која није баш ружичаста.

Немарно одложен и ускоро сасвим заборављен ружичасти додатак од стотинак страница још дан-два повлачиће се по фијокама, регалима и столицама, можда ће се наћи под јастуком петнаестогодишње Сање, у корпи за плетиво бака-Заге, а можда ће га комшиница понети са собом кад у суботу, с препуним корпама тако скупог „оног најосновнијег”, с пијаци сврати „тек да предахне“, уз кафицу и исприча најновији трач с другог улаза.

Идуће недеље биће већ на другом крају града, испред трафике, помало искрзаних страница, с трагом преврнуте шољице за кафу на полеђини, упола цене. Руке искрзаних ноктију и избрисаног лака понеће га, за само двадесет и пет динара, можда који динар више, и „да једанпут и ја одахнем“ коментаром. Поново за сат-два илузије. За ретке тренутке доколице. И тако у круг.

Сваке недеље на киосцима широм земље појављују се на десетине нових наслова свезака љубави. Под различитим заштитним знаком, од различитих издавача, на свим варијантама матерњег нам језика, у бољем или лошијем преводу огромне чете преводилаца (оних позваних за тај посао и оних приучених, невештих) најчешће без редакторско-лекторске интервенције и с обиљем штампарских грешака. „Амор“, „Херц“, „Викенд-роман”,

додатак овај, додатак онај, специјално издање овог или оног, део су наше свакодневице, незаобилазни пратилац културе коју смо у последње време прогласили темом дана и о којој говоримо, говоримо, говоримо... „Силуете“, „Невен“, „Екстаза“ итд., итд. улазе у наше домове, школе, канцеларије, по стварно занемарљивој цени од педесет до сто динара по примерку и с обавезним хороскопом, кратким козметичким саветима или „експрес“ јеловником на задњој страни. Све заједно, у друштву са „браћом“ им, кримићима, вест-романима, стриповима или мешовитим свескама, „од свега по мало“ и, „наставак у следећем броју“ називамо их суб-литературом, тривијалном књижевношћу, кичем, шундом. За њих углавном кажемо да их не читамо, да су досадни, да се питамо који је то свет који их купује, да су литература за домаћице. Констатујемо да су део масовне културе и малограђанског менталитета, да би нешто требало учинити, да би требало забранити, да... Наравно, само констатујемо. И као што то обично бива, пребацујемо одговорност, обавезу, дужност и задатке са социолога на филозофе, са филозофа на књижевне критичаре с ових на психологе, па на школе, породицу, затим на друштво (ко је то?), па на ТВ, новине...

А сваке недеље на киосцима се, непогрешивим редом, појављују свеске о љубави у болницама, на Хаитима, у далеким егзотичним деловима света. Појављују се тзв. докторски, па историјски, па еротски, па авантуристички љубићи, врши се „велика распродаја идеала“, догађа нам се нека „погрешна носталгија“.

Непогрешиво, сваки љубић проналази свог читаоца. Или — „читалицу“. Љубавни викенд романи постали су феномен. Феномен за себе. И по себи.

А на наше тле стигли су поодавно, крајем прошлог века, најпре у облику романа у наставцима у дневној штампи, а затим као део специјализованих часописа за жене, као подлистак, као додатак. Године 1959. „Практична жена“, и данас најтиражнији југословенски часопис (400.000 продатих примерака), објавила је прву свеску љубића, тзв. „Зелени додаток“. Интересантно је, можда, поменути да се име Вики Баум, првог „љубић-аутора“ преведног код нас и данас може наћи у потпису романа о љубави у свескама различитих издавача.

Колико ли Вики има година? А тек маште?

Од тог првог „љубића“ под насловом „Зна ли се икад“ до данас, од „Зеленог додатка“ до „Екстазе“ коју сада објављује иста кућа, прошло је више од четири деценије, али се суштина није изменила — љубав је остала тема која побуђује радозналост и има небројену читалачку публику. Дакле, потврђује нам добро познату изреку — вечна је.

Отприлике три и по хиљаде наслова љубића штампано је у Југославији у последњих десетак година, у тиражу од скоро две стотине милиона примерака. Ако не занемаримо чињеницу да сваки љубић прочитају две или три особе, онда се број читалаца вишеструко повећава. Чувена одредница „штиво за домаћице“ узмиче пред чињеницом да су нека, додуше још увек површна истраживања, показала да ове свеске најчешће читају средњошколке, студенткиње и млађе запослене жене, затим пензионерке, па тек онда домаћице. Старост читатељки пропорционална је претходном податку. Око 46,92% читатељки има од 14—22 године. У стопу их прате запослене жене у добу од 35 до 45 година (31,50%). Ово истовремено потврђује и чињеницу да је љубав штиво за породицу и да га у кући читају три ге-

нерације: мајка (и бака) — кћи (и мајка) — унука (и кћи). Он по својој садржини није никако „забрањена књига” или „књига које се треба сти-дети”. У њему је све у наговештају, а „о ономе” нема ни речи. Дакле — морални кодекси ничим нису повређени. Напротив!

Шта је то што љубић чини најпопуларнијим „киоским” штивом?

Питање које се у последње време све чешће чује, можда прави одговор има у сасвим кратком објашњењу — једноставност. А у тој једноставности и неку просту природност, обичност. Јер, све око нас то није. И не може бити. И добро је што није. Само — можемо ли ми све то без овог обичног, шаблонизираних, праволинијског?

Кад се запослена жена врати кући, а то је већ поодмакло поподне, изгужвана у градском превозу, с кесом у коју је с муком угурала оно што је купила успут, за сутра, и с главом пуном распореда послова који је тек чекају, сигурно јој није до великих мудровања. Боље рећи није јој ни до малих. Ни до чега јој није. Е, али дан још траје. Па треба опрати, испеглати, приставити ручак за сутра, па урадити понешто за оне које волимо, па за оне које не волимо. . . Наравно, ту су и фрижидер, и замрзивач, усисивач, машине за сецкање, мућење. . . Ту је све оно чега пре педесет година није било. А ни то није све. Боље рећи, није све у томе. У томе има само мало наде да се ипак неће срушити мртва уморна, већ у пола девет право у кревет, на своју половину кревета, јер — он је опет на неком састанку, или се задржао с Пером, Миком, Лазом. . . или игра шах са комшијом, отишао је на утакмицу, чита новине и псује. . . Дакле, има мало наде да се опусте, да поврате дах, да одгледа „Династију”. И — да прочита: „Љубав је увек ту”. „Волим само тебе”, „Врати се, драга” . . .

Чаролија почиње обично јасно оцртаним главним јунацима. Добрим на једној, лошим на другој страни. Он и она сасвим су слични ономе што би она желела да буде и ономе какав би он морао да буде. Лепи, морални, богати. . . Бар он. Она ће то постати уз њега. И то је врло важно. То је скоро најважније. Неће више морати да ради, имаће довољно новаца да кућу среди како жели, да отпутује, да јој деца буду здрава и лепа. Они око њих који су их повредили, који су били зли, покајаће се, извинити, поправити. . . И то је врло важно — схватиће да греше и промениће се. Сатисфакција ће бити потпуна. Живот ће се насмешити својим најрадоснијим осмехом. Чаролија у ружичастом. Бајка.

Једноставно, до перфекције доведено штиво које, пре свега, фаворизује највредније људске одлике. Оне врлине које су ту од памтивека. Клишеизирана борба између принципа добра и зла, која као потка сачињава народну причу и бајку, као да се из усмене књижевности преселила у три-вијалну, крунишући се победом добра. Ништа се ту не супротставља утврђеним друштвеним нормама и ништа их не доводи у питање. Живот је компликован — љубић једноставан. Напоре свакидашњице и сталну трку с временом, успехом, економском добити, послом, ценама, у два-три поподневна сата, у паузи, из фијоке писаћег стола у канцеларији, на одмору, док се после прања судова и пеглања испружи тек да исправи лећа, жена свесно замењује ружичастим светом ван друштвеног система, ван земље, града, времена. Она, запослена — да заборави на послове; пензионерка — да скрати време у коме више не ради; ученица — да просања оно што ће можда (?) доћи.

Од првог „Зеленог додатка” до данас, скоро четврт века егзистира, шири се, преводи се с немачког, (највише), енглеског, француског... Да Милица Јаковљевић, чувена Мир-Јам, сада може да види женске часописе и у њима обавезни љубавни роман у наставцима, и десетине наслова који тако подсећају на њене, нпр. „Рањени орао“ (— зар вам не звучи као да сте управо такав наслов јуче видели у киоску на углу Змај Јовине?), сигурно би се звонко насмејала. Јер, поучена на примерима сладуњаве европске романтике она је била први домаћи творац такве књижевности. Не зато што се писањем оваквог жанра данас не баве домаћа пера, већ што су она, приклањајући се, с једне стране, жељама читалачке публике, с друге управо малограђанском менталитету, скривена псеудонимом. Звучним, страним именом. Уосталом, бајка мора бити бајка. И како би уопште било могуће да се догоди ту, крај нас? Да је могуће не би ни било потребно купити „Амор”, „Херц”, „Новелу“. Да је могуће на путу ка свом далеком дванаестом спрату солитера (лифт, наравно, опет не ради) срести човека из снова и живот би био бајка.

Кад се овакво штиво први пут појавило у нас, правдано је потребом да се на неки лакши, једноставнији начин читаоци наведу на „праве вредности”. Да преко стогинак страница лаког, забавног материјала пожеље да упознају озбиљну литературу и тзв. високу књижевност. Да се преко оваквих свезака васпитава укус, дух, да се шири знатижеља, формира критеријум. И већ на самом почетку стављен на тас супротан од онога којим меримо литерарна остварења за корице, књижаре и књижевну критику, љубићи су свој живог наставили потпуно самостално, не подлежући оценама, вредновању, градирању.

Технологија настајања љубића временом је усавршена и од повременог, пратећег вида делатности појединих кућа, они су убрзо постали значајни чинилац а понегде и готово једини „производ”. Специјализовани су за одређене професије, за одређена поднебља, одређени временски период. Препознају се по насловним странама. Имају своју читалачку публику. Васпитавали су је — за себе.

Почетна идеја очигледно је изгубила свој смисао. Можда, јер се више нико и не сећа. Уосталом, толико се тога променило и померило. Између осталог и поларизација на „чисту” и „ниску” књижевност. И одреднице за једну и другу. А вреднујемо ли високу литературу требало би да покушамо да то исто учинимо и са љубићима. И, не треба их се плашити. Можда ћемо се тако приближити оној првобитној идеји о њиховој потреби. И можда ћемо утврдити да понека од тих ружичастих свезака има у себи и нешто више. И нешто више. Више од љубави само.

Неко је једном рекао да људи никад не би ни писали, ни читали да су потпуно задовољни. Можда. Све што од људи настаје, настаје из некакве унутрашње, дубоке потребе. Из тражења. И трагања. Да ли је онда љубић потреба за љубављу?

У свету мушкараца, а то је овај наш свет, на планети мушкараца, у Југославији, без имало страха да ме прогласе феминискињом, овој нашој земљи новог, другачијег друштвеног уређења и пута у социјализам, на коме додуше помало посустајемо у самоуправљању, помало западамо у кризу морала, помало заборављамо на породицу, помало живимо изнад својих могућности, помало не умемо да се смешимо, да кажемо „хвала”, да

разговарамо, да се дружимо, ружичаста свеска љубави личи на оазу, на бекство, на колач са много шлага и црвеном трешњом на врху. Она је истовремено доказ женске слабости и женске снаге. Јер, ако је потреба за нежношћу, славом, богатством и срећним животом — слабост, снага је прихватити све те жеље и исањати их, сваки пут изнова, свестан да је дан око тебе стварност коју живиш и којој припадаш.

Игнорисана од озбиљних књижевних кругова, презрена од критичара и посланика културе, љубић-литература је први пут крајем прошле године добила своју студију, студију посвећену садржајима, порукама и истраживању психологије њених читалаца. Наиме, у новембру 1984. год. у Лондону се појавила књига Џенис Радвеј „Читање романсе“, први мултидисциплинарни приступ овом жанру. Хоће ли у нас ова књига бити преведена и хоће ли нам, оголивши љубиће и скинувши с њих ореол тајанствености и непознаницу њихове популарности одузети још једну илузију, покаже време. И наши издавачи. И то без страха да ће тако нестати и значајни извор прихода од иностраних *love-stories*. И да ће им опасти онај тако сањани тираж од 35—55.000 примерака по наслову, за којим жуде писци свих врста озбиљне литературе.

Баш као што радио није уништио штампу, ни филм радио, ни ТВ филм, тако ни анализа и објашњење неће уништити љубић. Мислим да то није неопходно. Ни препоручљиво. Јер, бајка коју смо у касне зимске вечери, окупљени око топле пећи с пажњом слушали, широм отворених очију, још може да потраје. Чак и ако више не верујемо у злу краљицу и змајеве. У чизме од седам миља. Чак и тада. Само, требало би да говоримо о њој. И кад је не називамо бајком, већ феноменом. И кад више нисмо девојчице. И кад је она осавремењена тако да нам принчеви имају сасвим другачији лик. Можда баш онакав какав живи ту, крај нас.

Савремена бајка за одрасле девојчице чини се привлачнијом од живота. Само се чини. Јер живот је ту, око нас. Свакодневица. Можда јој, ипак, можемо додати и коју ружичасту нијансу.